

Tomasz Koziello

Narodowa Demokracja wobec rosyjskiego komunizmu (1918–1939)

Polityka i Społeczeństwo nr 6, 47-55

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Tomasz Kozięłło

NARODOWA DEMOKRACJA WOBEC ROSYJSKIEGO KOMUNIZMU (1918–1939)

Wstęp

Narodowa Demokracja dążyła do budowy silnego narodu, opartego na współpracy wszystkich warstw społecznych dzięki przezwycięzeniu antagonizmów między nimi. Główną rolę w tym procesie odgrywało wychowanie narodowe i propagowanie postaw, jakimi winien odznaczać się prawdziwy Polak: patriotyzmu, odpowiedzialności, poświęcenia dla innych, wiedzy i umiejętności jej wykorzystania, pracowitości, uczciwości (Maj 2000: 177–183; Wapiński 1989: 392; Wojdyło 1999: 59–60). Zdaniem przywódcy endecji Romana Dmowskiego wykształcenie tych cech stworzyłoby naród polski „silny i zdrowy (...), związany wspólnym poczuciem obowiązku względem Ojczyzny” (Dmowski 1939: 179).

Endecy występowali przeciw ruchom rewolucyjnym, ponieważ uważali, że antagonizowały warstwy społeczne. Mogło to zakończyć się chaosem, wojną domową oraz wyniszczeniem materialnym i duchowym narodu. Tę sytuację wykorzystaliby rewolucjoniści do narzucenia społeczeństwu ustroju, gdzie panowałby wyzysk i terror wobec tych, których nowa władza uznałaby za wrogów (Kawalec 2000: 74; Zackiewicz 2004: 207). Według Dmowskiego ruchy rewolucyjne były sprzeczne z cywilizacją europejską, opartą na chrześcijańskiej moralności, ponieważ ich twórcom „były obce (...) zwyczaje, pojęcia, wierzenia narodów europejskich” (Dmowski 1938: 340).

Endecy obserwowali budowanie takiego systemu w Rosji, gdzie w latach 1917–1920 doszło do upadku caratu i zdobycia władzy przez jedną z partii rewolucyjnych. Występowała ona do 1918 roku pod nazwą Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza Rosji (bolszewików), następnie jako Rosyjska (od 1925 Wszechzwiązkowa) Partia Komuni-

styczna (bolszewików). Rosją rządził Włodzimierz Lenin, przywódca partii i przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych. Po jego śmierci w 1924 roku w wyniku walki partyjnej dyktatorem został Józef Stalin. Bolszewicka ideologia walki klasowej i światowej rewolucji groziła destabilizacją i zniszczeniem porządku europejskiego. Narodowi demokraci zmuszeni więc zostali do oceny ustroju komunistycznego Rosji (od 1922 roku Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich), aby go zrozumieć i znaleźć sposób na zahamowanie jego ekspansji.

Ocena komunizmu

Narodowa Demokracja uznawała komunizm za zagrożenie dla cywilizacji zachodniej i chrześcijaństwa oraz dążenie do podporządkowania świata drogą terroru i zniewolenia człowieka. Według niej ustrój Rosji godził w istnienie podstawowych wartości humanistycznych, a poprzez chęć rozszerzenia swego zasięgu był siłą niszczącą społeczeństwa i narody (Halczak 1998: 70; Maj 2000: 396; Ryba 1999: 135–136; Zackiewicz 2004: 77).

Endecy uważali, że sukces komunistycznej ideologii wynikał z tradycyjnych metod rządzenia Rosją, zapoczątkowanych najazdem mongolskim i narzuceniem społeczeństwu ruskiemu azjatyckiego stosunku do władzy. Przejawiało się to w nieograniczonej władzy monarchów i feudałów oraz niewolniczym podporządkowaniu ludności. Ta sytuacja zniszczyła pragnienie wolności człowieka. Lud rosyjski wierzył w siłę swoich władców i potęgę państwa, był dumny z jego mocarstwowej pozycji, zaś im większym tyranem był monarcha, tym go bardziej czczono, bo uosabiał siłę Rosji (Bergmann 1998: 296–297; Kawalec 2000: 322; Wapiński 1991: 126; Zackiewicz 2004: 73–74). Stanisław Grabski scharakteryzował rosyjską mentalność jako kult siły państwa, które „nie może być nigdy zwyciężone”. Uznanie dla siły państwa, wyrażającej się w despotycznych metodach rządzenia, było przyczyną sukcesu bolszewików. Rząd Tymczasowy, próbując zaprowadzić demokrację, spotkał się z niechęcią społeczeństwa, widzącego w nim przejaw słabości Rosji. Dlatego „rozkład armii mogło powstrzymać tylko przywrócenie silnej (...) i groźnej centralnej władzy państwowej”. Uczynili to bolszewicy i dzięki nim lud „ujrzał znów Rosję: władczą, potężną” (Grabski 1921: 73, 75). Dmowski do czynników ułatwiających stworzenie despotycznego systemu zaliczał prawosławie, uznające władzę państwową za czynnik boski, wobec której bunt był grzechem.

Zauważył, że ukształtowanie postawy uległości wobec silnej władzy wśród rosyjskiego społeczeństwa było przyczyną sukcesu komunizmu. Upadek monarchii oraz zastąpienie jej proliberalnymi rządami wywołało społeczny sprzeciw, więc „w nieobecności silnej władzy nieunikniony był bunt przeciwko słabej, a potem szukanie (...) czegoś coraz skrajniejszego” (Dmowski 1937: 186).

Endecy uważali, że sukces ideologii komunistycznej był możliwy jedynie w państwie łamiącym wartości chrześcijańskie i ogólnoludzkie, takim jak Rosja carska, której ustrój radziecki był w pewnym sensie kontynuacją. Charakteryzowali go jako system zbrodniczy, zmierzający do odrzucenia Boga i zasad moralnych oraz odebrania człowiekowi prawa do życia, wolności, godności i własności (Wapiński 1989: 240; Kawalec 1996: 316; Ryba 1999: 135–136; Zackiewicz 2004: 207). Jedną z jego cech była walka z religią. Z wielkim oburzeniem odniesiono się do procesu księży katolickich w 1923 roku, oskarżonych o zdradę państwa. Zygmunt Berezowski domagał się od rządu polskiego działań w celu uwolnienia aresztowanych. Powiedział, że proces ten „oburza uczucia narodu polskiego, który w większości jest katolicki” (Spraw. Sten. z 31 pos. Sejmu, 24 III 1923, ł. 50).

Przyczynę wrogości komunizmu do chrześcijaństwa i wartości moralnych widziano we wpływach Żydów w partii bolszewickiej. Zdaniem endeków nie akceptowali oni zachodniego systemu wartości i chcieli go zniszczyć, aby narzucić własny system, azjatycki: kult siły, niewolnictwo, pogardę dla człowieka. Rosyjski sposób rządzenia, opierający się na tyranii, odpowiadał mentalności Żydów i został przez nich wykorzystany do opanowania Rosji za pomocą ideologii komunistycznej. Dzięki temu mogli przeobrazić największe państwo świata w instrument realizacji celów politycznych (Halczak 1998: 66; Kawalec 1996: 316–317; Zackiewicz 2004: 75–76). Grabski napisał, że cechą Żydów rosyjskich była nienawiść do Rosji i chęć odwetu za „poniżenia i prześladowania, które za swą narodowość i wiarę przecierpieli”. Za pomocą komunizmu dążyli do rozpętania wojny między Rosjanami, aby łatwiej ich podporządkować. Zdaniem Adama Doboszyńskiego azjatycka natura Żydów pozwalała „na wyładowanie (...) brutalności i egoizmu, na wyzwolenie się od nakazów religii”. Stanisław Kozicki oskarżał ich, że „Rosję traktowali (...) jako pole doświadczalne dla realizacji swych światoburczych idei” (Grabski 1921: 56; Doboszyński 1934: 114; S.K. 1937a: 3).

Despotyczne rządy bolszewików jako kontynuacja metod caratu nie stały w sprzeczności z oskarżaniem ich o żydowski charakter. Zdaniem Grabskiego społeczeństwo rosyjskie niewolniczo podporządkowywało

się władzy narzuconej z zewnątrz i uznawało rządy obcych za potrzebne dla zachowania ładu państwowego. Skoro Rosją rządili Waregowie, Mongołowie i Niemcy, więc przyszedł czas władzy innych. Byli to Żydzi, chociaż Grabski oskarżał też inne narody o udział w przewrocie bolszewickim: „Żydzi, Gruzini, Łotysze, a także i Polacy od pierwszej chwili rewolucji przemożny na jej bieg wpływ wywarli” (Grabski 1921: 56). Inni endecy, na czele z Dmowskim, uważali naród żydowski za głównego inicjatora i przywódcę komunizmu. Dmowski napisał: „Program komunistyczny to program (...) inteligencji, mającej swą odrębną psychikę”, ponieważ oparł się o naród, którego cechą była „nienawiść do przeszłości i całego dziedzictwa tradycji” (Dmowski 1938: 338, 340).

Ustrój radziecki scharakteryzował Roman Rybarski, zaliczając go do ustrojów monopolicznych – totalitarnych. Cechowało go istnienie jednej partii jako wyłącznego źródła władzy i przymus państwowy, podporządkowujący rządzącym wszystkie sfery życia człowieka. Partia narzucała swoją wolę obywatelom za pomocą terroru i represji, przez likwidację niezależnej myśli oraz drogą indoktrynacji w duchu jednolitej ideologii. Stanisław Stroński stwierdził, że komunizm wymagał bezwzględного posłuszeństwa, ponieważ ideologia bolszewicka „od kolebki do trumny (...) nadzoruje, włacza, narzuca”. Dmowski napisał, że była to „władza mocna, bezwzględnie łamiąca wszystko, co się jej przeciwstawia” (Rybarski 1936: 95–105; Stroński 1936: 3; Dmowski 1937: 187).

Endecy uważali, że ustrój radziecki, wbrew propagandzie, nie był władzą proletariatu, lecz dyktaturą oligarchów. Rozbieżności istniały co do charakteru grupy rządzącej. Bohdan Wasiutyński napisał, że elitą władzy były najwyższe władze wojskowe. Określił komunizm jako „rządy zorganizowanego terroru militarne”. Dmowski uznał, że rządy w ZSRR sprawowała grupa inteligencji, której celem było utrzymanie nieograniczonej władzy w oparciu o żywożyły żydowskie. Joachim Bartoszewicz wspominał o powstaniu nowej burżuazji, składającej się z bolszewickiej biurokracji cywilnej i wojskowej (Wasiutyński 1919: 364; Dmowski 1926: 15; Bartoszewicz 1937b: 1). Natomiast warstwy społeczne, teoretycznie sprawujące władzę – chłopci i robotnicy, znajdowały się w sytuacji nędzy i wyzysku. Zdaniem endeków w ZSRR panował system zniewolenia: pozbawienie społeczeństwa praw politycznych, zlikwidowanie wolności, podporządkowanie jednostki wszechwładzy państwa, terror polityczny, niewolniczy system pracy (Halczak 1998: 69–70; Kawalec 1996: 316; Zackiewicz 2004: 207, 453). Dmowski napisał: „Robotnik jest tylko najemnikiem”, dodając, że

jego sytuacja pogorszyła się w stosunku do kapitalizmu. Dla Bartoszewicza komunizm był ustrojem, w którym „lud roboczy znajduje się w stanie niewolnictwa”. Rybarski ocenił system pracy w ZSRR jako „metodę ludobójczą” (Dmowski 1926: 15; Bartoszewicz 1937a: 3; Rybarski 1939: 26).

Narodowi demokraci byli przekonani, że komunizm nie był zdolny do rozwiązania problemów ekonomicznych Rosji. Kazimierz Lutosławski stwierdził, że pozbawienie ludzi własności prywatnej było sprzeczne z naturą, gdyż „jakżeby człowiek mógł spełnić obowiązek głowy rodziny, gdyby nie mógł posiadać dóbr doczesnych (...) na własność?”. Doboszyński uznał kolektywizm i brak własności prywatnej za sprzeczne z systemem chrześcijańskim i narodowym (Lutosławski 1919: 20; Doboszyński 1934: 112). Oceniając politykę gospodarczą komunizmu, endecy stwierdzali, że doprowadziła Rosję do upadku ekonomicznego, zniszczenia wytwórczości, przyniosła nędzę i wysoką śmiertelność społeczeństwa. Powstanie Nowej Polityki Ekonomicznej (NEP) potraktowano jako przejaw kryzysu ustroju i możliwość jego upadku ze względu na brak warunków do zaspokojenia materialnych potrzeb ludności. Politykę NEP, polegającą na zezwoleniu władz na ograniczoną prywatną działalność gospodarczą, określono jako zwycięstwo naturalnego biegu rzeczy, a nie programu partii, twierdząc, że każdy sukces gospodarczy w ZSRR wynikał z odrzucenia komunistycznych dogmatów (Halczak 1998: 64, 69; Zackiewicz 2004: 85, 208).

Endecy przez pewien czas byli pod wrażeniem rozwoju przemysłowego ZSRR. Uważali, że ożywienie gospodarcze kraju mogło zostać zrealizowane jedynie w państwie posiadającym możliwość zdyscyplinowania społeczeństwa. Dmowski pozytywnie ocenił plan lat 1929–1933 jako „olbrzymi plan przemysłowy i wcale sprawne wykonanie”. Kozicki napisał: „Stoimy w przededniu powrotu Rosji na rynki międzynarodowe” (Dmowski 1938: 99; S.K. 1931: 3). Jednak podziw mieszał się z krytyką. Twierdzono, że plan pięcioletni mógł powieść się tylko w kraju zmilitaryzowanym, dysponującym ogromnym zapasem niewolniczej siły roboczej, kosztem nędzy ludności. Kozicki napisał: „Wszystko, co zrobiono w dziedzinie rozbudowy przemysłu, jak i w dziedzinie kolektywizacji rolnictwa w Rosji, zostało dokonane kosztem obniżenia stopy życiowej całej społeczności”. Rybarski, pisząc o inwestycjach kosztem życia tysięcy ludzi, stwierdził, że polityka bolszewików „nie nadaje się na przykład do naśladowania” (S.K. 1931: 3; Rybarski 1939: 26).

Perspektywy rozwoju komunizmu

Narodowi demokraci przez wiele lat wierzyli w nieuchronny upadek komunizmu ze względu na jego słabość. Widzieli ją w charakterze ustroju nieprzystosowanego do realnych warunków oraz w nieludzkich metodach sprawowania władzy. Sądzieli, że bolszewicy mieli przed sobą alternatywę: zmienić charakter rządów lub zostać obalonymi przez wojnę domową, wywołaną przez społeczeństwo przeciw zbrodniczym rządóm. Zapowiedź tego procesu widziano w ciężkiej sytuacji wewnętrznej Rosji w latach 1919–1921 w wyniku „komunizmu wojennego” oraz w konieczności ustanowienia NEP, przywracającej częściowo mechanizmy kapitalistyczne: wolny handel, wydzierżawienie fabryk przedsiębiorcom prywatnym, prywatną własność ziemi (Bielecki 1928; *Sprawa...* 1921). Endecy doszli do wniosku, że zniewolenie społeczne musiało zakończyć się kontrrewolucją i obaleniem systemu przez desperowanych obywateli. W 1923 roku pisali, że ustrój radziecki nie miał cech trwałości i powinien szybko upaść, gdyż „głupstwo (...) nie może trwać zbyt długo, jeżeli przeciwstawi mu się zdrowy sens życia” (*Problem...* 1923).

Słabość komunizmu widziano w braku jednego programu politycznego i egoizmie przywódców bolszewickich, z których każdy chciał realizować własne interesy, a nie wcielać w życie ideologię. Poglądy te ujawniły się w czasie choroby i śmierci Lenina. Jan Hubert stwierdził, że zmarły był jedynym człowiekiem mającym autorytet, zdolnym utrzymać w posłuszeństwie różne frakcje wewnątrzpartyjne. Gdy zabrakło jego – symbolu rewolucji, wśród bolszewików miało dojść do walki o władzę w Rosji, co osłabiłoby rządzącą grupę. Hubert przestrzegał przed oczekiwaniem na szybki upadek władzy bolszewickiej, jednak żywił nadzieję, że tak się stanie (Hubert 1924: 111–116). Inni publicyści byli bardziej radykalni. Jeden napisał: „Możliwość zmian w dotychczasowym systemie będzie (...) bardziej prawdopodobna aniżeli dotychczas”. Inny określił bolszewizm jako „trupa politycznego”, który zostanie obalony (*Lenin...* 1924; *Po śmierci...* 1924).

Zakończenie walk frakcyjnych i objęcie dyktatury przez Stalina nie uciszyło głosów nadziei na upadek systemu radzieckiego. Endecy trwali w przekonaniu, że systemowi politycznemu ZSRR brakowało siły i spistości, zdolnych do realizacji zadań państwowych. Uważali, że nowy przywódca powinien odejść od dogmatycznego komunizmu, zreformować ustrój i dostosować do rzeczywistości społeczno-politycznej.

W przeciwnym razie utraciłby władzę (Zackiewicz 2004: 214). W 1928 roku, opisując walkę Stalina z opozycją, Tadeusz Bielecki uznał, że jej skutkiem powinna być zmiana programu politycznego partii i dostosowanie go do warunków realnego życia. Natomiast Dmowski w 1933 roku stwierdził, że sytuacja w państwie radzieckim zmierzała do obalenia rządzącej partii w wyniku wzrostu poczucia religijnego i narodowego wśród ludności oraz buntu przeciw zbrodniczemu systemowi (Bielecki 1928: 3; Dmowski 1938: 360).

Istotną zmianą w systemie bolszewickim było „unarodowienie się” Rosji. Wśród jego przejawów wymieniano: propagowanie kultu ojczyzny i patriotyzmu radzieckiego, powrót do rosyjskiej ideologii państwowej, wzrost wpływów Rosjan we władzach, zastępujących mordowanych w latach trzydziestych komunistów żydowskiego pochodzenia. Przyjmowano to z satysfakcją jako wyzwolenie się narodu rosyjskiego spod obcego ucisku i przejęcie władzy w swoim kraju (Bergmann 1998: 305; Halczak 1998: 67; Zackiewicz 2004: 449, 462). Jędrzej Giertych napisał: „Rosja – nawet komunistyczna – pozostanie przede wszystkim Rosją i z czasem odrodzi się w niej (...) narodowo-rosyjska polityka państwowa”. Koziński ocenił zmiany w ZSRR jako „zwrot ku większemu uwzględnieniu interesów narodu rosyjskiego” (jg. 1935: 3; S.K. 1937b: 3). Ważna rola ZSRR jako partnera Polski w środowisku międzynarodowym była przyczyną, że deklarowane zastąpienie interesów rewolucyjnych – rosyjskimi cieszyło endeków, widzących w tym powrót do polityki Rosji carskiej, pozwalającej na nawiązanie z nim bliskich stosunków. Tylko nieliczne głosy piętnowały stalinowskie zbrodnie. Bartoszewicz określił wydarzenia w ZSRR jako obronę przez Stalina swojej pozycji: „Stalin, broniąc swojej wszechwładzy i swego życia, pogrążył Rosję w strasznym terrorze” (Bartoszewicz 1937b: 1).

Zakończenie

System polityczny państwa radzieckiego nie znajdował uznania u przedstawicieli Narodowej Demokracji, ponieważ był sprzeczny z jej wartościami politycznymi. Niechęć wzbudzali Żydzi kierujący partią bolszewicką i wyznaczający cele jej działania. Endecy podkreślali, że naród żydowski dążył do zniewolenia ludności na świecie i wykorzystał komunizm do narzucenia swojego panowania rosyjskiemu społeczeństwu w celu podporządkowania własnym interesom największego państwa na świecie. Opisując zbrodnie, jakich dopuszczali się bolszewicy,

przekonywano, że tylko wśród narodu zniewolonego, jakim było rosyjskie społeczeństwo, mógł zapanować ustrój ucisku i tyranii. Podkreślając, że system bolszewicki był wytworem żydowskim, odrzucano go, twierdząc, że społeczeństwo katolickie, oparte na cywilizacji łacińskiej, nie mogło przyjąć zbrodniczej ideologii, powstałej z barbarzyńskiej kultury azjatyckiej. Stosunku endeków do komunizmu nie zmieniły „czystki” lat trzydziestych. Pokazywały one, że bolszewicy prześladują nie tylko wrogów, ale też wyznawców. Dlatego odrzucano założenia komunistycznej ideologii, twierdząc, że jej rozwój w Polsce doprowadziłby do rozbicia i osłabienia polskiego narodu oraz narażenia go na niebezpieczeństwo agresji z zewnątrz.

Bibliografia

- Bartoszewicz J., 1937a, *Po dwudziestu latach*, „Kurier Poznański” (KP), 7 XI 1937, nr 510.
- Bartoszewicz J., 1937b, *Zagadnienie Rosji*, KP, 17 VII 1937, nr 318.
- Bergmann O., 1998, *Narodowa Demokracja wobec problematyki żydowskiej w latach 1918–1929*, Poznań.
- Bielecki T., 1928, *Sowieckie kłopoty*, „Gazeta Warszawska” (GW), 29 X 1928, nr 322.
- Dmowski R., 1926, *Kwestia robotnicza wczoraj i dziś*, Warszawa.
- Dmowski R., 1937, *Pisma*, Częstochowa, t. VII.
- Dmowski R., 1938, *Pisma*, Częstochowa, t. VIII.
- Dmowski R., 1939, *Pisma*, Częstochowa, t. X.
- Doboszyński A., 1934, *Gospodarka narodowa*, Warszawa.
- Dzisiejsza Rosja*, 1921, GW, 29 VIII 1921, nr 235.
- Grabski S., 1921, *Rewolucja: studium społeczno-psychologiczne*, Warszawa.
- Halczak B., 1998, *Narodowa Demokracja wobec państwa radzieckiego w latach 1922–1939*, „Slavia Orientalis”, nr 1.
- Hubert J., 1924, *Po śmierci Lenina*, „Przegląd Wszechpolski” (PW), luty 1924, nr 2.
- (jg.), 1935, *ZSRR zamienia się w Rosję*, „Warszawski Dziennik Narodowy” (WDN), 15 X 1935.
- Kawalec K., 1996, *Roman Dmowski*, Warszawa.
- Kawalec K., 2000, *Narodowa Demokracja wobec komunizmu przed rokiem 1939* [w:] *Antykomunizm po komunizmie*, red. J. Kłoczkowski, Kraków.
- Lenin a Rosja sowiecka*, 1924, GW, 23 I 1924, nr 23.
- Lutosławski K., 1919, *Hasła Rewolucji w świetle nauki katolickiej: głos kapłana do braci w Chrystusie o tym, jak w samym zaczątku uniknąć drogi, po której Ojczyzna w przepaść bolszewizmu stoczyć się musiała*, Warszawa.
- Maj E., 2000, *Związek Ludowo-Narodowy 1919–1928: studium z dziejów myśli politycznej*, Lublin.
- Po śmierci czerwonego cara Rosji*, 1924, KP, 27 I 1924, nr 23.
- Problem rosyjski*, 1923, KP, 3 VIII 1923, nr 174.
- Ryba M., 1999, *Naród a polityka: myśl społeczno-polityczna twórców ruchu narodowego w okresie międzywojennym*, Lublin.

- Rybarski R., 1939, *Idee przewodnie gospodarstwa Polski*, Warszawa.
- Rybarski R., 1936, *Sita i prawo*, Warszawa.
- S.K., 1931, *Powrót Rosji*, GW, 16 I 1931, nr 17.
- S.K., 1933, *O tempo*, GW, 14 I 1933, nr 14.
- S.K., 1937a, *Przemiany rosyjskie*, WDN, 20 IV 1937, nr 108.
- S.K., 1937b, *Termidor rosyjski*, WDN, 8 II 1937, nr 35.
- Sprawa pomocy dla Rosji*, 1921, KP, 12 VIII 1921, nr 183.
- Stroński S., 1936, *Jak walczyć z Trzecią Międzynarodówką?*, KP, 11 IV 1936, nr 171.
- Sprawozdania Stenograficzne z posiedzeń Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej*, 24 III 1923, nr 31, t. 50.
- Wapiński R., 1989, *Świadomość polityczna w Drugiej Rzeczypospolitej*, Łódź.
- Wapiński R., 1991, *Pokolenia Drugiej Rzeczypospolitej*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Wasiutyński B., 1919, *Na przełomie*, „Przegląd Narodowy” (PN), wrzesień 1919, nr 4.
- Wojdyło W., 1999, *Wychowanie jako forma działania politycznego w myśli społeczno-politycznej obozu narodowego w latach 1926–1939 [w:] Wychowanie a polityka: między wychowaniem narodowym a państwowym*, red. W. Wojdyło, Toruń.
- Zackiewicz G., 2004, *Polska myśl polityczna wobec systemu radzieckiego: 1918–1939*, Kraków.

National Democracy vis-à-vis Russian Communism (1918–1939)

Abstract

Communism, according to the National Democrats (ND), was characterised by a tendency to subordinate all spheres of social life and to make citizens think in a uniform manner by means of terror and violence. It aimed at creating a structure of social relations within which a narrow circle of governing elites would prevail over masses of slaves devoid of rights and forced to work for the benefit of the rulers. National Democracy was afraid that the communist authorities who had taken control of Russia would intend to enforce this political regime in other nations and countries to enslave the whole world and surrender it to the unlawful Bolshevik rule. On the other hand, however, ND as a political party discerned weaknesses inherent in the Russian communism, such as influences of Jews in the state apparatus, who were hated by the Russians, inability to solve economic problems, its fight against religion which was strongly embedded in the Russian society, conflicts over power in the milieu of the Communist party leaders. These factors were believed to lead to a rebellion of the social masses against the Bolsheviks, whereas the weakening of the governing structures was thought to facilitate a national uprising to result in a collapse of the communist system. In consequence, the National Democrats both opposed the communist system of values as embodied in the Bolshevik practices and hoped for the defeat of this ideology owing to the society's rejection of its criminal activities.